

В усьому світі національні бібліотеки володіють цінним інформаційним і культурно-історичним надбанням держави. Національна парламентська бібліотека України, яка почала свою славетну історію з 1866 року, не є винятком.

140 років тому в Києві з'явилася перша загальнодоступна публічна бібліотека, яка протягом усього періоду існування слугувала не окремим категоріям користувачів, а суспільству в цілому.

За різних історичних, політичних, економічних обставин не змінюється сутність діяльності національної бібліотеки, котра не обмежується ні географічними, ні відомчими, ні будь-якими іншими рамками. Все, що робить НПБ України, підпорядковано інтересам суспільства. Вона – *de facto* і *de iure* – має статус національної загальнодержавної установи. Тому турбота про Бібліотеку лежить не на якомусь окремому соціальному інституті, а саме на державі.

НПБ України відображає дух і спосіб життя нації, її специфічний розвиток в європейській історії. Як і усі національні бібліотеки світу, Бібліотека виконує покладену на неї історичну місію, реалізуючи унікальну функцію збирання з максимальною повнотою всіх документів, виданих на терені нашої країни, з метою їхнього зберігання як національних пам'яток. Її завданням є також створення національної бібліографії.

Значні ресурсний та кадровий потенціали завжди були притаманні НПБ України, а різноаспектна діяльність у будь-які часи відзначалась активністю і творчим спрямуванням.

Протягом тривалого часу Бібліотека розвивалася без суттєвих новацій. Та наприкінці ХХ століття у бібліотечній галузі України розпочинається впровадження нових інформаційних і комунікаційних технологій, що відкрило перед НПБ України великі можливості розширення доступу до національних і світових бібліотечно-інформаційних ресурсів. Транс-формується її діяльність. В умовах нової політичної і економічної ситуації вона здійснює стратегію переходу від традиційного бібліотечного закладу до динамічного центру інформації, визначивши своїм пріоритетом широкомасштабне впровадження сучасних технологій. Це, у свою чергу, спричинило зміни у структурі установи, номенклатурі фахівців, активізувало розвиток технологічного менеджменту.

Із входженням в еру інформаційного суспільства, Бібліотека почала активно розвиватися відповідно до нових вимог. Базуючись на головних стратегічних цілях – збирання, збереження і надання широкого доступу до національних та світових інформаційних ресурсів за допомогою сучасних технологій, вона тим самим забезпечує конституційне право кожного громадянина на отримання інформації.

Остаточо утвердилася концепція НПБ України як гібридної бібліотеки, де поєднані традиційні та електронні документні джерела і розвиваються відповідні форми обслуговування. За цих умов установа продовжує виконувати свої традиційні функції, але з іншими пріоритетами – сутність її діяльності суттєво змінюється.

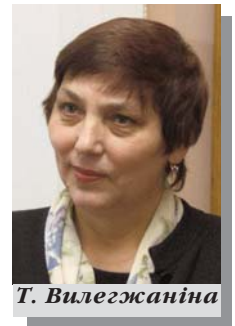
Фонди НПБ України, як і інших великих бібліотек держави, – це стратегічний національний інформаційний ресурс, який має для країни не менш важливе значення, ніж ресурси природні. Саме фонди, відбиваючи етапи становлення установи, свідчать про історію і роль Бібліотеки у культурному і суспільному житті української нації.

У 1866 році, на момент відкриття, фонди Бібліотеки (тоді – Київської російської публічної бібліотеки), основою яких стала колекція книговидавця і книготорговця В. Барщевського, налічували 319 книг та 43 комплекти періодичних видань. Надалі фонди книгозбірні щорічно поповнювалися на 400-500 примірників різних друків. Однак неодноразово траплялися випадки великих, у декілька тисяч томів, пожертвувань. Наприклад, у 1893 році Бібліотека отримала в дар колекцію книг В. Юзефовича, старшого сина одного із засновників книгозбірні, першого голови її розпорядчого комітету М. Юзефовича. Це зібрання налічувало 13 887 томів.

Протягом весняно-літнього періоду 1918 р. Бібліотека, незважаючи на часту зміну в Києві правлячих режимів, негаразди з фінансуванням, продовжувала функціонувати, її фонди збільшилися у 3-4 рази за рахунок конфіскованих та безгосподарних бібліотек та книжкових крамниць.

Тяжким випробуванням для Бібліотеки стали роки Другої світової війни. Її унікальні фонди, що у передвоєнний час склали понад 300 тис. прим. видань, евакуювати не вдалося. В кінці 1941 року окупаційна влада створила в приміщенні книгозбірні базу, куди з усієї території України та півдня Росії звозили найбільш цінні бібліотечні колекції, архівні документи, музейні експонати, антикваріат, – все це готувалося для відправлення до Німеччини. Перед відходом німецьких військ із Києва будівлю книгозбірні було підпалено, і унікальні книжкові фонди, що містили рідкісні пам'ятки XVI-XVIII ст., цінні колекції, подаровані відомими громадськими діячами І. Лужицьким, І. Огієнком, В. Юзефовичем, нащадками О. Беретті, М. Тулуба, було втрачено.

Відновлення Бібліотеки розпочалося восени 1944 року практично з нуля. Та знову вона відчинила

Т. Вилегжаніна

свої двері для читачів лише на початку 1954 року.

З 1962 року до початку 90-х років минулого століття Бібліотека безкоштовно отримувала обов'язковий примірник видань Української УРСР та всіх творів друку, що виходили на терені колишнього Радянського Союзу. З 1999 року, відповідно до законодавства вже незалежної України, – отримує обов'язковий примірник українських видань. На сьогодні її багатогалузевий, універсальний за змістом фонд нараховує понад 4,5 млн. одиниць зберігання, що дає користувачам можливість глибокого пошуку інформації і подолання бар'єрів часу, мови, культури і дисциплін.

Наразі, через нестабільність державного фінансування, отримання обов'язкового примірника є майже єдиною можливістю поповнення книжкових фондів Бібліотеки. Тому значно активніше, ніж раніше, використовує вона книгообмін, міжнародні зв'язки із 113 бібліотеками 39 країн світу.

З 1954 року відбувається активний книгообмін з бібліотечними установами країни. Обмінний і резервний фонди НПБ України відкриті для всіх бібліотек незалежно від видів і форм власності, котрим щорічно безкоштовно передається понад 100 тис. книжок.

Починаючи з 60-х років минулого століття, НПБ України є активним учасником і виконавцем державних програм з поповнення і збереження фондів вітчизняних бібліотек. Протягом багатьох років, діяла видавнича програма "Українська бібліотечна серія", зараз – "Державна програма розвитку і функціонування української мови на 2004-2010 роки". Лише в 2005 році фонди публічних бібліотек поповнилися майже на 1,4 млн. прим. видань, загальна вартість яких становила 20 млн. гривень.

НПБ України належала провідна роль у розробці і реалізації Державної програми збереження бібліотечних і архівних фондів на 2000-2005 роки. В результаті цього розпочато створення Державного реєстру національного культурного надбання у частині книжкових пам'яток, розроблено інструкцію щодо його складання і відповідні методичні рекомендації.

Якщо більшість національних бібліотек у світі майже до середини ХХ сторіччя були відносно закритими закладами музейно-архівного типу з обмеженим доступом до читальних залів і видачі по МБА, то НПБ України, як зазначалося вище, вже з самого свого заснування завжди була відкрита для всіх верств населення. Універсалізм її фондів відповідав інтересам користувачів з найбільшою повнотою.

Багато відомих наших співвітчизників були читачами Бібліотеки у різні періоди її існування. Це знані і поважні особистості – П. Нестеров, І. Сікорський, М. Булгаков, С. Сірополко, М. Амосов, В. Заклунна, О. Ємець, Ю. Єхануров. Тисячі й тисячі громадян – науковці, фахівці з різних галузей, студенти – отримали знання у тиші читальних залів Бібліотеки.

Головним пріоритетом у сфері обслуговування сьогодні є надання доступу до своїх зібрань широкому колу фізичних і віртуальних користувачів. Їхня кількість зростає з року в рік: від 1 450 у 1866

році – до 30 тисяч за єдиною реєстраційною картотекою у 2005 році, коли чисельність обслужених користувачів становила 83 тис., а віртуальних – 145 тис.

Розвиток нових інформаційних технологій і зміни в інформаційних потребах суспільства спричинили докорінне оновлення характеру і форм послуг, що надаються в Бібліотеці. Обслуговування зараз зосереджується на виявленні і максимально повному задоволенні інформаційних запитів користувачів, що спонукає до наполегливого пошуку й упровадження нових форм бібліотечно-інформаційного обслуговування, зокрема завдяки розкриттю наявних документних скарбів для широкого загалу через Інтернет.

На початок ювілейного, 2006 року НПБ України в цьому напрямі досягла таких результатів:

- за 10 років існування обсяг електронного каталогу досяг майже 200 тис. бібліографічних записів;

- створені і підтримуються у глобальній Мережі 5 БД з досить широким репертуаром та бібліографічними записами у кількості понад 700 тис., частина яких має гіперпосилання на повні тексти статей на сайтах відповідних електронних видань. Деякі з цих електронних ресурсів, наприклад, бази даних статей з наукових збірників та "Політика і політики в дзеркалі періодичних видань України", не мають аналогів у країні;

- здійснюється подальший розвиток інформаційного обслуговування віддалених користувачів у режимі он-лайн через веб-сайт НПБ України (www.prliu.org), завдяки регіональному інформаційному порталу Київщини "Соціум", який формується в рамках реалізації проекту Міжнародного фонду "Відродження" "Створення регіональних інформаційних порталів та інформаційних центрів на базі публічних бібліотек" (<http://www.irp.kiev.ua>);

- з метою нормалізації лексики в інформаційно-пошукових системах створено перший в Україні універсальний україномовний "Інформаційно-пошуковий тезаурус", призначений для предметизації і координатного індексування документів. Він отримав відзнаку на Міжнародному книжковому ярмарку у м. Франкфурт-на-Майні (Німеччина, 2004 р.);

- інформаційно забезпечуються запити Верховної Ради України, органів державної влади. За останні роки підготовлено понад 250 списків до законопроектів; щоденно до комітетів ВР України електронною поштою надсилається бібліографічний список статей з українських періодичних видань стосовно діяльності парламентських комітетів та народних депутатів;

- з початку 1970-х років здійснюється інформаційне забезпечення галузі культури шляхом вибіркового розповсюдження інформації, диференційованого забезпечення процесів керівництва, підготовки аналітичних та оглядових довідок за результатами науково-дослідних робіт, оперативної інформації за матеріалами преси, оперативного інформаційного забезпечення роботи апарату Міністерства культури і туризму України у режимі "запит – відповідь";

- розпочато роботу зі створення Електронної

бібліотеки, в рамках якої пріоритетно формується колекція "Пам'ять України". До неї входять переведені у цифрову форму найбільш цінні матеріали національного надбання і патріотики. Наприклад: Архів Михайла Драгоманова [Варшава, 1937 (463 арк.)], видання Дорошенко "Історія України" [(Ужгород, 1930 (513 арк.)), Науково-публіцистичні писання Костомарова / [За ред. М. Грушевського, Київ, 1928 (376 арк.)]; Сірополко С. Короткий курс бібліотекознавства [Львів, 1924 (132 арк.)]; Вєсь Киев на 1913 г.: [Справочник] [Київ, 1913 (1082 арк.)].

Оцифровані документи доступні через локальну мережу НПБ України, а надалі, після врегулювання технічних і юридичних проблем, вони будуть представлені в Інтернеті.

Переведення документів Бібліотеки на паперових носіях у цифрову форму – тільки незначна частина роботи з побудови справжньої національної електронної бібліотеки. Робота зі створення і збереження цифрових колекцій велика й її треба виконувати спільно з іншими соціальними інститутами – музеями, архівами, бібліотеками. І, безумовно, цей процес стабільно та у достатньому обсязі повинен фінансуватися державою.

Здійснюючи соціокультурні функції, підтримуючи традиції національної, культурно-просвітницької установи, сприяючи демократизації та гуманізації суспільства, НПБ України вбачає своїм завданням інтеграцію у світовий і національний культурний простір; партнерство й співробітництво; репрезентацію своїх можливостей та ресурсів широкій громадськості. Постійно розширюються міжнародні та партнерські стосунки, розвиваються зв'язки з засобами масової інформації, установами соціальної, культурно-просвітницької сфери, громадськими організаціями і національно-етнічними об'єднаннями.

З метою поширення української книги, відомостей про Україну і українців, популяризації української мови, Бібліотека співпрацює з Українською Все-світньою Координаційною Радою (УВКР), добродійним фондом "Сейбр-Світло", центрами української культури в Москві, Латвії, Киргизії та ін. НПБ України надає допомогу у створенні колекцій українських книжок у бібліотеках світу. Саме завдяки співпраці з громадськими організаціями "Українці світу", Товариством зв'язків з українцями за межами України (Товариство "Україна – Світ") українську книгу отримали представники діаспори у Росії, Латвії, Литві, Білорусі, Румунії та ін. Сьогодні ми маємо широкий географічний спектр поширення української книги через обмінний і резервний фонди Бібліотеки серед українців, що живуть за межами нашої держави, – в Узбекистані, Киргизії, Росії (Камчатка, Урал, Сибір) та ін.

Одним із найбільш цікавих проектів співпраці можна назвати відкриття у 2000 році, за фінансової підтримки уряду Канади та української діаспори ("Товариство приятелів України"), Канадсько-українського парламентського центру. Це дало потужний поштовх для впровадження у Бібліотеці нових інформаційних технологій на найсучаснішому

програмному забезпеченні Inmagic. Незважаючи на те, що дія проекту вже закінчилася, дружні творчі стосунки продовжуються.

Процес бібліотечної інтеграції, багатоаспектне інформаційне середовище вимагають активізації наукових досліджень у галузі бібліотечної справи, а статус національної – спонукає до здійснення науково-дослідницьких розвідок науковців Бібліотеки, яка протягом останніх 35 років свого існування виконувала функції провідного закладу з проведення прикладних досліджень у галузі бібліотекознавства і бібліографії, координаційного центру для бібліотек усіх форм власності. Основними завданнями багатоаспектної наукової діяльності установи є розроблення актуальних питань теорії, методології, історії і практики бібліотечної справи; пошук шляхів створення раціональної системи комплектування, використання та зберігання бібліотечно-інформаційних ресурсів; здійснення досліджень з актуальних проблем бібліотекознавства, питань стану та впровадження новітніх інформаційних технологій, соціологічних вивчень читання в бібліотеках.

НПБ України здійснює організацію й проведення загальнодержавних і локальних бібліотекознавчих та соціологічних досліджень. Так, з 1996 року започатковано щорічний моніторинг купівельного і читацького попиту населення, матеріали якого дозволяють виявити читацькі уподобання, мотиви звернення до книги та причини, що на них впливають; найпопулярніші видання та підвищений попит на літературу з різних галузей знання. Висновки цих вивчень покладено в основу формування репертуару книг, що видаються і закуповуються в рамках державних програм.

Характерною ознакою сьогодні є те, що більшість досліджень спрямовано на реалізацію низки законів та державних програм у галузі бібліотечної справи. Зокрема, в рамках втілення в життя Національної програми інформатизації протягом 2001-2002 років було організовано та здійснено загальноукраїнське дослідження "Електронні ресурси бібліотек України".

Серед локальних розвідок однією з найцікавіших є вивчення історії Національної парламентської бібліотеки України, яке проводиться з 1995 року. Три частини ґрунтовної монографії, видання якої за матеріалами дослідження розпочато напередодні 130-річчя Бібліотеки, розкривають маловідомі факти про складні процеси становлення книгозбірні протягом усіх років її існування, висвітлюють внесок багатьох особистостей, зокрема добродійників, громадських діячів, вчених, які так чи інакше сприяли розвитку установи.

Позицію лідера у національній бібліотечній системі НПБ України зайняла завдяки методичному забезпеченню діяльності публічних бібліотек держави. І цю функцію вона сумлінно виконує з 1956 року. Саме вона очолила роботу зі створення централізованих бібліотечних систем у державі. Наразі Бібліотека опікується більш ніж 18,5 тис. бібліотек системи МКТ України, а також надає консультативну допомогу книгозбірням різних видів і форм власності.

З появою у бібліотеках сучасних інформаційних технологій виникла необхідність розроблення відповідних законодавчих документів, надання допомоги бібліотекам у процесі їхньої адаптації до нових умов діяльності й у впровадженні сучасних технологій.

Починаючи з 1957 року, одним із пріоритетних напрямів стала видавнича діяльність. У Бібліотеці сьогодні виходять друком різнопланові за жанром і багатоаспектні за тематикою наукові, методичні, науково-бібліографічні, інформаційні видання. Завдяки цьому реалізується наукова і методична функція Бібліотеки з метою методичного впливу на публічні бібліотеки України та надання їм необхідної консультативної допомоги з питань організації їхньої діяльності.

Наразі весь доробок НПБ України знаходить відображення також на шпальтах науково-виробничого часопису "Бібліотечна планета", заснованого 1998 року. Видавнича продукція під грифом "Національна парламентська бібліотека України", що виробляється на власній поліграфічній базі, налічує 140-150 назв щорічно обсягом до 400 друк. арк. Для порівняння, у 1957 році вийшло друком 11 назв видань обсягом 21,3 друк. арк.

Запорукою виконання Бібліотекою її функцій протягом усіх років її існування завжди були і є високопрофесійні кадри. НПБ України – установа з багаторічними традиціями. Їх підтримує чудовий,

компетентний колектив фахівців, якому притаманні прагнення до самовдосконалення, риси творчої активності, порядності. Кількість бібліотечних спеціалістів НПБ України, які опанували процеси, пов'язані з організацією і пошуком інформації засобами сучасної технології, оперативним наданням її користувачам, сьогодні становить 320 осіб. Всього ж штат НПБ України налічує 432 особи.

Відзначаючи 140-річний ювілей Бібліотеки, ми ставимо перед собою амбіційні завдання: постійно формувати, як в Україні, так і за кордоном, імідж НПБ України як однієї з провідних національних інформаційних установ, унікального символу тисячолітньої української культури. Подальші перспективи Бібліотеки пов'язані з її розвитком і як важливого інституту національної культури, і як інформаційного центру, орієнтованого на широкий загал користувачів при постійному зростанні електронної інформації.

Національна парламентська бібліотека України і надалі буде підтримувати свій традиційний статус "публічного закладу", розширюючи контакти з різними верствами населення, розповсюджуючи знання, реалізуючи просвітницькі проекти, про що саме йдеться у наступних статтях, авторами яких є працівники Бібліотеки.

"КАЛЕНДАР ЗНАМЕННИХ І ПАМ'ЯТНИХ ДАТ" – ЦІННЕ ДЖЕРЕЛО ІНФОРМАЦІЇ

УКРАЇНСЬКА БІБЛІОГРАФІЯ

Розкриваючи історію і досвід створення "Календаря знаменних і пам'ятних дат" як одного з найбільш вагомих бібліографічних видань НПБ України, автори всебічно характеризують цей тип видання, звертають увагу на технологічні аспекти його змістовного утворення

У

зв'язку з відзначенням 140-річчя Національної парламентської бібліотеки України, варто нагадати, що наближається ще один ювілей, котрий стосується бібліотечних працівників, перш за все бібліографів: наступного року виповниться 50 років від дня виходу у світ першого випуску одного з найбільш вагомих видань Бібліотеки – „Календаря знаменних і пам'ятних дат” (далі – „Календар”).

Цей вид посібників займає особливе місце серед інших бібліографічних видань, завдяки поєднанню в них фактографічних і бібліографічних відомостей, універсальності змісту, регулярності виходу у світ, що робить їх цінним джерелом інформації, корисним для найширшого загалу читачів.

„Календар знаменних і пам'ятних дат” до 1960 р. виходив при Головному управлінні культурно-освітніх установ тиражем 12 тис. прим. З 1960 по 1991 р. друкувався у Держполітвидав УРСР (з 1964 р. – Полі-

твидав України).

У цей період він розповсюджувався за передплатою, реалізовувався через торговельну мережу; його наклад сягав 60 тис. прим. З 1991 р. до 1997 р. „Календар” видавався на поліграфічній базі НПБ України, а з 1998 р. друкується у Книжковій палаті України. Тираж упродовж останнього десятиріччя збільшився від 200 до 2 350 прим.

У різні роки випуск „Календаря” був позначений певними ідеологічними обмеженнями, економічною скрутою. Змінювалися його змістове наповнення, поліграфічне оформлення і видавнича база, зростали, знижувалися і знов зростали тиражі. Постійним залишався читальський інтерес.

Хоча видання адресується, перш за все, працівникам бібліотек, інформаційних установ, засобів масової інформації, книговидавничим і книгорозповсю-

В. Кононенко, О. Рожнятовська